

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/215/190/95

DEBATY PREZYDENCKIE JAKO REKLAMA POLITYCZNA

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, GRUDZIEŃ 1995

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Kampania wyborcza bywa zwykle oceniana w kategoriach politycznych - jako wielka konfrontacja programów, wizji państwa czy nawet systemów wartości, wyznaczających opcje w myśleniu o sprawach publicznych. Można tymczasem potraktować ten wielki spektakl z całkowicie innego punktu widzenia - jako przedsięwzięcie marketingowe, mające na celu „sprzedanie” pewnego rodzaju „produktu”.

Scena polityczna w demokratycznym kraju bywa czasem przedstawiana jako swoisty „rynek”, na którym odbywa się „sprzedawanie idei”. Kampania poprzedzająca wybory prezydenckie to z tego punktu widzenia okres bardzo szczególny. Trzeba wówczas „sprzedać” ideę czy program spersonifikowany, uosobiony przez jednego, konkretnego człowieka. Należy więc zareklamować swój „towar”, przekonać „kupujących”, że właśnie on jest najlepszym spośród wielu oferowanych na „rynku”. W trakcie kampanii promocyjnej trzeba więc wyposażyć go w takie cechy, które w największym stopniu odpowiadają gustom i upodobaniom „konsumentów”.

Co przede wszystkim mogło zdecydować o tym, że Aleksander Kwaśniewski został zaakceptowany przez liczniejszą grupę politycznych „konsumentów” niż Lech Wałęsa? Jakie elementy jego politycznego wizerunku okazały się najskuteczniejsze z marketingowego punktu widzenia? Jakich elementów z kolei zabrakło w „rynkowym wizerunku” Lecha Wałęsy?

Przyjmijmy wielce prawdopodobne założenie, że kulminacyjnym i kluczowym punktem kampanii były dwie telewizyjne debaty prezydenckie. Jak wynika z listopadowego sondażu CBOS¹, obie debaty obejrzało 72% respondentów, a dalsze 16% zobaczyło jedną z nich. Była to więc niewątpliwie najskuteczniejsza forma politycznej reklamy obydwu kandydatów.

Osoby, które obejrzały obie debaty, to częściej (51%) elektorat Aleksandra Kwaśniewskiego niż Lecha Wałęsy (40%). Wśród tych, którzy zobaczyli jeden program, żaden z kandydatów nie uzyskał przewagi nad drugim - głosy tej grupy badanych (mierzone deklaracjami przedwyborczymi) rozłożyły się mniej więcej po równo. Ci natomiast, którzy nie oglądali debat, to zdecydowanie częściej (50%) elektorat Lecha Wałęsy niż Aleksandra Kwaśniewskiego (28%). Podobnie jednak jak wśród osób, które obejrzały jedną z debat, także w tej grupie duży był odsetek tych, którzy nie wiedzieli jeszcze, na kogo oddadzą głos w II turze.

Listopadowy sondaż CBOS w znacznej części poświęcony był właśnie ocenie telewizyjnych debat prezydenckich z punktu widzenia przekazu, jaki za ich pośrednictwem dotarł do wyborców.

Na pytanie (zamknięte) o to, który z kandydatów wypadł w debatach lepiej, większość (70%) wskazała Kwaśniewskiego, jedynie 15% uznało przewagę Wałęsy. Z sondażu przeprowadzonego przed debatami wynikało, że nieco większe szanse na wybór miał Lech Wałęsa (51% wobec 49%)². Niewielka różnica, dzieląca obydwu konkurentów, może skłaniać do przypuszczeń, iż telewizyjne wystąpienia w istocie były dla nich „grą o wszystko”. Przytoczony powyżej werdykt publiczności oznaczałby w tym kontekście wygraną Kwaśniewskiego.

Analiza odpowiedzi na pytania otwarte, zadane osobom, które oglądały przynajmniej jedną z debat, pozwala określić, co wpłynęło na lepszą ocenę wystąpienia Kwaśniewskiego.

---

¹ Badanie „II tura wyborów prezydenckich”, 16-20 listopada '95, reprezentatywna próba losowa dorosłej ludności Polski (N=1139).

² W przygotowaniu komunikat z badania panelowego poświęcony problematyce bezpośredniego wpływu debat prezydenckich na rezultaty II tury wyborów.

		CBOS
<p>Co się Panu(i) najbardziej podobało w wystąpieniu Aleksandra Kwaśniewskiego? N=1004</p>		
TREŚĆ WYPOWIEDZI		
Ogólna aprobatą treści wypowiedzi, programu		8%
Pojednanie, likwidacja historycznych podziałów, budowanie przyszłości		7%
Akcenty socjalne: poprawa warunków życia, bezrobocie, mieszkania etc.		6%
Inne treści		3%
FORMA WYPOWIEDZI		
Mówił dobrze, poprawnie, zrozumiale		19%
Mówił mądrze, w sposób kompetentny		13%
Mówił konkretnie, rzeczowo		30%
Inne dotyczące sposobu wypowiadania się		6%
SPOSÓB BYCIA		
Był spokojny, opanowany, zrównoważony		31%
Zachowywał się kulturalnie, taktownie		19%
Inne dotyczące sposobu bycia		3%
Inne wypowiedzi		5%
Nic mi się nie podobało		12%

		CBOS
<p>Co się Panu(i) najbardziej podobało w wystąpieniu Lecha Wałęsy? N=1004</p>		
TREŚĆ WYPOWIEDZI		
Mówił o walce z komunizmem, o demokracji i wolności, o swoich dokonaniach w tej dziedzinie		12%
Inne treści		16%
FORMA WYPOWIEDZI		
Mówił konkretnie		6%
Mówił dobrze, mądrze, spontanicznie, szczerze, zrozumiale, kompetentnie oraz inne dotyczące formy wypowiedzi		12%
Sposób bycia		8%
Nic mi się nie podobało		52%
Trudno powiedzieć		6%

		CBOS
Co się Panu(i) najbardziej nie podobało w wystąpieniu Aleksandra Kwaśniewskiego? N=1004		
Brak zarzutów		41%
ZARZUTY DOTYCZĄCE TREŚCI WYPOWIEDZI		
Składanie obietnic bez pokrycia, brak programu		16%
Inne treści: rozliczenie z przeszłością, polityka zagraniczna, sprawy gospodarcze, stosunek do Kościoła		7%
FORMA WYPOWIEDZI		
Niekonkretność, nieszczerość, unikanie odpowiedzi, brak istotnych treści w wypowiedziach		16%
SPOSÓB BYCIA, ZACHOWANIE SIĘ		
Brak kultury i obycia, nadmierna agresywność, brak panowania nad sobą, zarozumialstwo		7%
Inne zarzuty		10%
Trudno powiedzieć		8%

		CBOS
Co się Panu(i) najbardziej nie podobało w wystąpieniu Lecha Wałęsy? N=1004		
Brak zarzutów		7%
ZARZUTY DOTYCZĄCE TREŚCI WYPOWIEDZI		
Składanie obietnic bez pokrycia, brak programu		7%
Inne treści: rozliczenie z przeszłością, polityka zagraniczna, sprawy gospodarcze, stosunek do Kościoła		24%
FORMA WYPOWIEDZI		
Niekonkretność, nieszczerość, unikanie odpowiedzi, brak istotnych treści w wypowiedziach		9%
Chaotyczność, powtarzanie się, inne dotyczące formy wypowiedzi		18%
SPOSÓB BYCIA, ZACHOWANIE SIĘ		
Brak kultury i obycia, nadmierna agresywność, brak panowania nad sobą, zarozumialstwo		67%
Inne zarzuty		6%
Trudno powiedzieć		3%

Po pierwsze, Aleksander Kwaśniewski częściej niż Lech Wałęsa był akceptowany *en bloc*, bez zastrzeżeń. W wystąpieniu obecnego prezydenta ponad połowa oglądających debaty nie znalazła żadnych elementów pozytywnych, u Kwaśniewskiego natomiast - tylko 12%. Oznacza to, że w przypadku Kwaśniewskiego poszczególne elementy wizerunku częściej składają się na całość pozytywną, w przypadku Wałęsy zaś - na negatywną. Najczęściej dostrzegane zalety Kwaśniewskiego wiążą się z **formą** jego wypowiedzi - doceniano więc nie tyle to, **co** mówił, lecz **jak** mówił (rzeczowo, poprawnie, zrozumiale etc.), a także jak się zachowywał (spokój, opanowanie). Z kolei najczęściej wymieniane wady to składanie obietnic bez pokrycia (a więc zarzuty dotyczące treści wypowiedzi) oraz niekonkretność. Trudno jednak wskazać jakąś jedną, główną wadę, wokół której koncentrowałaby się krytyka.

Na konkretność i rzeczowość wypowiedzi Aleksandra Kwaśniewskiego częściej od innych zwracali uwagę najmłodszy respondenci, rzadziej zaś - najstarsi. Im wyższe wykształcenie, tym częściej podkreślano ten element wizerunku prezydenta elekta. Akceptacją *en bloc* jego osoby (brak zarzutów) wyróżniają się mieszkańcy województw wschodnich, osoby z wykształceniem podstawowym (im jest ono wyższe, tym niższy odsetek tego rodzaju opinii), robotnicy niewykwalifikowani, rolnicy, bezrobotni, nade wszystko zaś - respondenci deklarujący lewicowe poglądy polityczne. Najczęściej wymienianą wadę Kwaśniewskiego (składanie obietnic bez pokrycia) dostrzegali przede wszystkim mieszkańcy Polski południowo-zachodniej, pracownicy fizyczno-umysłowi, osoby zatrudnione w sektorze prywatnym, respondenci o dochodach *per capita*, mieszczących się w granicach 125-200 zł miesięcznie, nade wszystko zaś - ci, którzy deklarują poglądy prawicowe. Największą dezaprobatą *en bloc* (brak pozytywnych wskazań) wyróżniają się pracownicy fizyczno-umysłowi, robotnicy niewykwalifikowani i prywatni przedsiębiorcy, zwłaszcza zaś - osoby często chodzące do kościoła oraz deklarujące poglądy prawicowe.

Wizerunek Lecha Wałęsy w znacznej mierze stanowi lustrzane odbicie wizerunku Kwaśniewskiego. Silnie rozproszone są opinie dotyczące jego zalet, skupione zaś te, które odnoszą się do wad. Najmocniejsze strony wystąpienia prezydenta to - według ankietowanych - **treść** jego wypowiedzi, a także ich szczerłość, spontaniczność, zrozumiałość. W kwestii

słabych stron badani są niemal zgodni: aż 67% z nich zarzuciło Wałęsie brak kultury i nadmierną pewność siebie - a więc te elementy wizerunku, które jednocześnie są stosunkowo najmocniejszymi stronami jego konkurenta.

W żadnej z grup społeczno-demograficznych Lech Wałęsa nie uzyskał aprobaty *en bloc* (brak zarzutów) znacząco większej niż wśród ogółu oglądających debaty. Wątki antykomunistyczne i „wolnościowo-demokratyczne”, zawarte w jego wypowiedziach, okazały się szczególnie ważne dla osób częściej niż raz w tygodniu chodzących do kościoła oraz deklarujących prawicowość. Za mądrość, szczerłość, spontaniczność wypowiedzi, poza grupami opisanymi powyżej, częściej niż inni chwalili obecnego prezydenta także mieszkańcy południowo-zachodniej Polski, menedżerowie i prywatni przedsiębiorcy. Z kolei dezaprobatą Wałęsy *en bloc* wyróżniają się podobne grupy, które dostrzegają pozytywne strony wystąpienia Kwaśniewskiego: młodzież, bezrobotni i robotnicy niewykwalifikowani, osoby o poglądach lewicowych. Najpoważniejsze zarzuty wobec Wałęsy - brak obycia, niekulturalne zachowanie, nadmierna agresywność - najczęściej formułowali respondenci mieszkający w wielkich miastach, osoby z wyższym wykształceniem, menedżerowie, pracownicy fizyczno-umysłowi, bezrobotni oraz pracownicy sektora państwowego. Co szczególnie charakterystyczne, także grupy wyjątkowo pozytywnie oceniające telewizyjne wystąpienie prezydenta - osoby często chodzące do kościoła oraz deklarujące prawicowe poglądy - były w tym względzie skłonne do krytycyzmu nie mniejszego niż ogół badanych.

Z wypowiedzi respondentów wynika, że aby odnieść sukces w debatach, należało położyć nacisk przede wszystkim na formę wypowiedzi oraz na sposób zachowania się i to właśnie zdecydowało, że ich zwycięzcą został Aleksander Kwaśniewski. Z drugiej zaś strony nie wiemy, w jakiej mierze Kwaśniewski zawdzięcza swój sukces samemu Wałęsie - być może był on odbierany jako spokojny, opanowany i kulturalny tym bardziej, im bardziej nerwowy, nieopanowany i niekulturalny wydawał się publiczności Lech Wałęsa.

Niezależnie od okoliczności, lider SLD okazał się skuteczniejszy od dotychczasowego prezydenta, lepiej odczytał zapotrzebowanie odbiorców przekazu i skuteczniej na nie odpowiedział. Okazał się wyraziście odmienny od Lecha Wałęsy nie tyle ze względu na program czy eksponowany system wartości, ile raczej z uwagi na temperament, osobowość, sposób bycia, a to właśnie okazało się bardzo ważne.

Szczególnie interesujące z tego punktu widzenia jest porównanie opinii osób, które uznały zwycięstwo w debatach jednego z dwóch konkurentów.

Tabela 1

w procentach

	Osoby uważające, że w debatach lepiej wypadł:	
	Aleksander Kwaśniewski	Lech Wałęsa
Co się podobało w wystąpieniu Kwaśniewskiego?		
Ogólnie - treść wypowiedzi, program	10	3
Akcenty pojednawcze, orientacja na przyszłość	8	2
Akcenty socjalne	6	4
Dobre, poprawne wypowiadanie się	18	17
Mądre, sensowne wypowiadanie się	17	2
Konkretność, rzeczowość	40	0
Spokój, opanowanie	36	15
Kultura, takt	23	4
Nic się nie podobało	3	48
Co się nie podobało w wystąpieniu Kwaśniewskiego?		
Wszystko się podobało - brak zarzutów	54	5
Składanie obietnic bez pokrycia	9	44
Inne treści	5	10
Niekonkretność	11	40
Brak kultury i obycia	6	41
Co się podobało w wystąpieniu Wałęsy?		
Akcent na walkę z komunizmem, wolność i demokrację	7	21
Inne treści	9	35
Konkretność	1	22
Mówił dobrze, mądrze, szczerze, zrozumiale itd.	7	35
Sposób bycia	5	15
Nic się nie podobało	69	2
Co się nie podobało w wystąpieniu Wałęsy?		
Wszystko się podobało - brak zarzutów	2	30
Składanie obietnic bez pokrycia, brak programu	8	2
Inne treści: polityka zagraniczna, gospodarka, Kościół itd.	30	9
Niekonkretność	13	1
Chaotyczność wypowiedzi oraz inne zarzuty dot. formy	20	6
Brak kultury, obycia, zarozumialstwo	72	51

Różnice okazują się dość znaczne i charakterystyczne. Ci, którzy uznali, że w debatach lepiej zaprezentował się Aleksander Kwaśniewski, częściej od innych wysoko oceniali konkretność jego wypowiedzi, a także spokój i kulturalne zachowanie. W opinii tych osób,

Wałęsa wykazał przede wszystkim brak kultury, nie panował nad sobą, był zarozumiały. Ich zarzuty dotyczyły także konkretnych treści, zawartych w wypowiedziach dotychczasowego prezydenta (gospodarka, polityka zagraniczna etc.). Respondenci ci często krytykowali Wałęsę *en bloc*, nie wyróżniając żadnych konkretnych elementów jego telewizyjnego wizerunku.

Osoby uważające, że w debatach lepiej wypadł Lech Wałęsa, częściej od innych chwaliły go za treść wypowiedzi (co świadczyłoby o innych oczekiwaniach niż te, które formułowali badani uznający przewagę Kwaśniewskiego). Uwagę tej grupy respondentów zwrócił także sposób mówienia prezydenta: szczerłość, otwartość, konkretność. Dla wielu ważne było to, że Wałęsa przedstawiał swój stosunek do komunizmu. U Aleksandra Kwaśniewskiego raziło ich przede wszystkim składanie obietnic bez pokrycia (a więc znów - akcent na treść wypowiedzi) oraz brak konkretów w tym, co mówił.

Jak należało się spodziewać, elektoraty obydwu konkurentów w zasadniczo różny sposób odebrały ich telewizyjne wystąpienia.

Tabela 2

w procentach

	Osoby, które wyraziły chęć głosowania w II turze na:	
	Aleksandra Kwaśniewskiego	Lecha Wałęsę
Co się podobało w wystąpieniu Kwaśniewskiego?		
Ogólnie - treść wypowiedzi, program	11	3
Akcenty pojednawcze, orientacja na przyszłość	8	4
Akcenty socjalne	8	4
Dobre, poprawne wypowiadanie się	17	20
Mądre, sensowne wypowiadanie się	20	5
Konkretność, rzeczowość	47	11
Spokój, opanowanie	36	21
Kultura, takt	25	9
Nic się nie podobało	0	31
Co się podobało w wystąpieniu Wałęsy?		
Akcent na walkę z komunizmem, wolność i demokrację	3	23
Inne treści	5	30
Konkretność	0	14
Mówił dobrze, mądrze, szczerze, zrozumiale itd.	4	25
Sposób bycia	5	12
Nic się nie podobało	81	14

Z porównania opinii obydwu grup wynika, że wyborcy Kwaśniewskiego lepiej i bardziej jednoznacznie pozytywnie ocenili występ swojego faworyta niż wyborcy Wałęsy - swojego. Oczywiście, elektorat Aleksandra Kwaśniewskiego częściej niż ogół oglądających debaty odrzuca *en bloc* wystąpienie Lecha Wałęsy (81%) i *vice versa* (31%). Jednak wśród osób, którym nic się nie podobało w wystąpieniu Wałęsy, są także jego wyborcy (14%); w przypadku Kwaśniewskiego zjawiska takiego nie odnotowaliśmy.

Osobom gotowym głosować na lidera SLD podobały się te same jego cechy, na które zwrócili uwagę wszyscy badani oceniający debaty, grupa ta jedynie częściej od innych wskazywała na poszczególne zalety. Największą rozbieżność notujemy w odniesieniu do rzeczowości, konkretności wypowiedzi (47%). To - *stricte* merytoryczne - kryterium oceny kandydata okazało się dla jego wyborców wyraźnie ważniejsze niż kulturalny sposób bycia czy spokój i opanowanie.

Wyborcy Wałęsy docenili u Kwaśniewskiego przede wszystkim sprawność w wypowiedaniu się oraz spokój i opanowanie. U obecnego prezydenta najwyżej ocenili oni, podobnie jak ogół wypowiadających się na ten temat, treść jego wypowiedzi. Częściej od innych zwracali też uwagę na sposób mówienia Lecha Wałęsy - spontaniczność, autentyczność, zrozumiałość etc.

Respondenci zamierzający głosować na Aleksandra Kwaśniewskiego niemal wcale nie znaleźli pozytywnych elementów w wystąpieniu obecnego prezydenta.

Podstawowe, strategiczne audytorium, do którego skierowane były wystąpienia uczestników debat prezydenckich, to osoby niezdecydowane w kwestii wzięcia udziału w II turze wyborów. Zadaniem każdego z pretendentów było przekonanie tych osób, aby zdecydowały się pójść do urn i głosować właśnie na niego. Z badań wynika, że w grę wchodziła niebagatelna grupa potencjalnych wyborców: 15% ankietowanych stwierdziło, że decyzję o wzięciu udziału w II turze wyborów podjęli pod wpływem debat telewizyjnych.

Tabela 3

w procentach

	Respondenci, którzy:	
	pod wpływem debat postanowili wziąć udział w II turze wyborów	nie zmienili swojej decyzji pod wpływem debat
Co się podobało w wystąpieniu Kwaśniewskiego?		
Ogólnie - treść wypowiedzi, program	12	7
Akcenty pojednawcze, orientacja na przyszłość	7	6
Akcenty socjalne	13	5
Dobre, poprawne wypowiadanie się	16	19
Mądre, sensowne wypowiadanie się	17	13
Konkretność, rzeczowość	29	30
Spokój, opanowanie	33	29
Kultura, takt	23	18
Nic się nie podobało	5	14
Co się nie podobało w wystąpieniu Kwaśniewskiego?		
Wszystko się podobało - brak zarzutów	51	39
Składanie obietnic bez pokrycia	15	17
Inne treści	6	7
Niekonkretność	13	17
Brak kultury i obycia	5	8
Co się podobało w wystąpieniu Wałęsy?		
Akcent na walkę z komunizmem, wolność i demokrację	9	13
Inne treści	15	16
Konkretność	2	7
Mówił dobrze, mądrze, szczerze, zrozumiale itd.	8	14
Sposób bycia	6	8
Nic się nie podobało	58	50
Co się nie podobało w wystąpieniu Wałęsy?		
Wszystko się podobało - brak zarzutów	4	7
Składanie obietnic bez pokrycia, brak programu	7	7
Inne treści: polityka zagraniczna, gospodarka, Kościół itd.	25	24
Niekonkretność	16	9
Chaotyczność wypowiedzi oraz inne zarzuty dot. formy	15	19
Brak kultury, obycia, zarozumialstwo	67	67

Osoby, które pod wpływem debat powzięły decyzję o uczestnictwie w wyborach, niezbyt silnie, ale w sposób charakterystyczny różnią się w swych ocenach od pozostałej części badanych, wypowiadających się na ten temat. Różnice te każą sądzić, że to raczej Aleksander Kwaśniewski niż Lech Wałęsa przekonał ich do głosowania. Częściej niż innym podobała im się treść wypowiedzi Kwaśniewskiego, a także jego kulturalne zachowanie. Większą uwagę osoby te zwróciły na akcenty socjalne, zawarte w wypowiedziach kandydata SLD.

Można zatem sądzić, że Kwaśniewski lepiej niż Wałęsa wykorzystał debaty prezydenckie do zmobilizowania na swoją korzyść tej części elektoratu, która dotychczas pozostawała niezdecydowana w kwestii wzięcia udziału w II turze wyborów.

Kolejne pytanie dotyczy tego, w jakim stopniu każdy z konkurentów zdołał swoim telewizyjnym wystąpieniem wpłynąć na zmianę podjętych wcześniej decyzji wyborczych lub „pomóc” głosującym w ostatecznym zdecydowaniu, na kogo oddać głos.

W przypadku połowy badanych, oglądających telewizyjne debaty, wizerunki prezentowane przez kandydatów przyczyniły się do podjęcia decyzji, na kogo głosować, lub do zmiany wcześniejszego postanowienia. W tej grupie ankietowanych częściej niż wśród pozostałych Aleksander Kwaśniewski akceptowany był *en bloc*, co znów dowodzi, że to raczej on niż jego konkurent był głównym beneficjentem owych zmian postaw wyborczych. Tej grupie respondentów szczególnie silnie zaimponowały spokój i opanowanie lidera SLD.

Z kolei badani, którzy deklarują, iż debaty nie miały żadnego wpływu na ich postawy wyborcze, są nieco bardziej przychylni Lechowi Wałęsie. Oznaczałoby to, iż przesłanki do podjęcia decyzji wyborczych czerpali oni z innych źródeł, debaty nie były istotnym elementem kształtującym ich poglądy. Byłby to jednocześnie kolejny argument na rzecz tezy, iż debaty odegrały znacznie większą rolę w kampanii wyborczej Aleksandra Kwaśniewskiego niż Lecha Wałęsy.

Tabela 4

w procentach

	Respondenci, którzy:		
	pod wpływem debat podjęli lub zmienili decyzję, na kogo głosować	pod wpływem debat umocnili się w dotychczasowej decyzji	nie brali pod uwagę debat w swoich decyzjach, kogo poprzeć
Co się podobało w wystąpieniu Kwaśniewskiego?			
Ogólnie - treść wypowiedzi, program	15	8	5
Akcenty pojednawcze, orientacja na przyszłość	9	6	14
Akcenty socjalne	9	7	4
Dobre, poprawne wypowiadanie się	14	19	19
Mądre, sensowne wypowiadanie się	17	14	13
Konkretność, rzeczowość	25	35	27
Spokój, opanowanie	39	29	28
Kultura, takt	21	21	15
Nic się nie podobało	3	14	15
Co się nie podobało w wystąpieniu Kwaśniewskiego?			
Wszystko się podobało - brak zarzutów	53	50	32
Składanie obietnic bez pokrycia	12	11	23
Inne treści	6	4	8
Niekonkretność	13	16	18
Brak kultury i obycia	5	7	9
Co się podobało w wystąpieniu Wałęsy?			
Akcent na walkę z komunizmem, wolność i demokrację	10	10	14
Inne treści	9	14	19
Konkretność	2	4	9
Mówił dobrze, mądrze, szczerze, zrozumiale itd.	11	12	15
Sposób bycia	4	7	9
Nic się nie podobało	59	61	42
Co się nie podobało w wystąpieniu Wałęsy?			
Wszystko się podobało - brak zarzutów	0	8	8
Składanie obietnic bez pokrycia, brak programu	9	6	7
Inne treści: polityka zagraniczna, gospodarka, Kościół itd.	27	27	23
Niekonkretność	11	13	7
Chaotyczność wypowiedzi oraz inne zarzuty dot. formy	16	19	18
Brak kultury, obycia, zarozumialstwo	77	66	64

Reasumując, należy stwierdzić, że telewizyjne debaty były korzystniejszym elementem kampanii wyborczej dla Aleksandra Kwaśniewskiego niż dla Lecha Wałęsy. Lider SLD okazał się skuteczniejszy, lepiej odczytał zapotrzebowanie „klientów” i lepiej na nie odpowiedział. Jego działania w większym stopniu mogły wpłynąć na rzeczywiste opinie i zachowania wyborców. Trudno rozstrzygnąć, w jakiej mierze zawdzięcza to własnym umiejętnościom i talentom, a w jakiej - negatywnym emocjom, jakie wzbudził w telewidzach jego konkurent. W konfrontacji, w której wizerunki obydwu były postrzegane jako silnie przeciwstawne, Kwaśniewski okazał się wszakże lepszy.

Wyniki badań nasuwają ponadto pewne wnioski dotyczące roli, jaką odegrały poszczególne elementy wizerunków obydwu uczestników debat z punktu widzenia ich całościowego postrzegania. Wydaje się, iż ważniejszy od przekazywanych treści był sposób ich podania oraz zachowanie się głównych "aktorów". Decydujące okazały się więc te umiejętności, które stanowią rezultat pracy specjalistów od politycznego marketingu, a równocześnie decydują o postrzeganiu polityka jako profesjonalisty. Być może to właśnie jest najważniejszy znak owych "nowych czasów" w polskiej polityce, w których bardziej niż charyzma, względy emocjonalne czy nawet wartości liczyć się będzie chłodna ocena polityka jako człowieka lepiej lub gorzej wykonującego swój zawód. W demokratycznym państwie polityka podlega bowiem prawom rynku w stopniu podobnym jak inne dziedziny. Chcąc utrzymać się na nim, musimy wiele wysiłku poświęcić na przekonanie „konsumentów”, że nasz produkt najlepiej odpowiada ich potrzebom. Aby przekaz taki był skuteczny, trzeba dokładnie rozpoznać gusty i upodobania potencjalnych "konsumentów" oraz maksymalnie dostosować do nich to, co mamy im do zaoferowania. Zasada ta w równym stopniu dotyczyć może samochodów czy proszku do prania, jak mężów stanu, zabiegających o głosy wyborców. Być może to jest właśnie najważniejsza lekcja, jakiej społeczeństwo udzieliło politykom 19 listopada 1995 roku.